

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol pol in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 21. V torek 24. maja 1853. II. tečaj.

Tonček v šoli.

Oče. Veliko lepih reči, ki jih doma na hiši in po hiši vidimo, ste se v šoli že naučili. Pa veliko je reči, ki so zvonaj hiše, in za nas tudi imenitne; alj vam od tih reči niso nič pravili v šoli?

Tonč. Ravno dones so tudi od tih začeli. Pa skorej bi bil pozabil povedati, kaj so dones drugotečarji pisali. Tole je stalo za nje na deski: cena, cev, cima, ciba, cepi, lice, raca, cedilo, polica, palica, lesica, čara, čepa, činiti, šopa, čutiti, oče, oči, ječa, meča, leča, toča, sočivo, ročica, repičast, čelo, celovati, ceniti, cěp, cěpiti, ličiti, cediti, čarati, čepati, čopati, ječati, lečišče, ročiti. — cenimo svoje starše! — cev je votla. — žito se cimi. — ciba nese jajca. — s cepmi mlatimo. — rudeč na licu, čern pri sercu. — raca je vodna ptica. — cedilo je zato, da se z njim precēja. — na polico devamo sodje in ostale stvari. — lesica je ropna žival. — posli na njivi čepe tlečejo, — čopa je iz slame naredjena. — v spomladi se drevce cěpi, da boljše sadje daje.

Oče. Komaj že čakam slišati, kaj in kako ste se od tih reči učili, ki jih zvonaj hiše na zemlji vidimo.

Tonč. Mislite si, so djali, da smo na polji tam toвне na nekem hribcu, obrnate se na vse strani, prav dobro pogledjte, in povejte mi prav lepo in počasno vse, kar vidite, in kar mi imenovati veste.

Oče. To je bilo pač lepo in veselo, kaj ne ljubi Tonček?

Tonč. To je šlo tako urno in kratkočasno, da je bilo kej. Sedaj je ti sedaj uni kako novo reč zagledal in imenoval. To je g. učitelja kej veselilo! Ko smo že bili veliko reči imenovali in no-

beden nič več ni vedel, so djali: kdo mi sedaj pa zna, vse te reči še enkrat lepo počasno in zaporedoma naštetih? Več nas je ro- kico pomolilo in se ponudilo, na to odgovoriti, pa zbrali so si do- nes Verbnikovo Lenkico. Ona je tele reči naštela: polje, njiva, zare, žito, trava, travnik, vert, drevo, drevje, sadje, — vrelc, potok, reka, ribnjak, jezero, — germ, germovje, log, les, gora, — ravnina, dolina, klane, hom, hrib, vinograd alj nograd, — stez- da, pot, razpotje, cesta, milni kamen, potni kazavec, — rastlina, cvetlica, kamen, groblja. G. učitel so nam tudi od tih reči kaj lepega povedali in nam serčno priporočevali, ljubega Bogca lju- biti in ga lepo vbogati, ki je vse tako modro in dobro za nas stvaril. —

Dones spet edno novo tihnico. Če bi vsih 5 glasnic in tih- nice *n* urno pisati ne znali, bi vam dones nove tihnice pokazati ne mogel in ne smel. Ker pa vidim, da znate ni, nu, ne, no, na, prav in urno pisati, hajdi! gremo dones spet dalje. Ljuba moja, povej mi, kako ti je ime? Meni je ime: *Mina*. Tako! si ti taj Blatinova *Mina*. Ko rečem mi-na, kolikokrat usta odprem? Dvakrat, smo djali; pervokrat slišimo *mi*, drugokrat *na*. Dobro! pervokrat sli- šimo *mi*, le poslušajte, bodem prav vlekel 'm - - - i. Ko sem uno- krat rekel 'n - i, kaj ste slišali? Smo slišali glasnico *i* in zraven tihnico 'n. Ko sedaj rečem 'm - - - i, lahko veste, kaj slišimo, — alj res, da slišimo glasnico *i* in pa morebiti tudi tihnico 'n? le po- slušajte 'm - - - i. Oho! naka! ne slišimo tihnice 'n zraven glas- nice *i*, temuč nekaj družega. Kaj pa kej, le dobro ušesa napnite 'm - - - i! Slišimo glas 'm zraven. Tete! res je, slišimo glas 'm. Pa kako ga moremo izgovoriti, kako ga slišite? Glasno alj tiho. Le tiho ga slišimo. Alj je taj glas 'm glasnica alj tihnica? Glas 'm je tihnica. —

Ali ste že slišali, kako se krava dere, kadar je lačna? Vsi smo hoteli povedati, da se krava zadere *mu*. Kaj slišite, ko re- čem prav počasno 'm - - u? Sedaj je že spet hitrej šlo, ni bilo več treba, nas tako popraševati, več med nami je znalo povedati, da slišimo glasnico *u* in tihnico 'm zraven. Kaj pa prej slišite, *u* ali 'm? le pazite: 'm - - u. Tihnico 'm popred slišimo, potem še le glasnico. Kam ste tihnico 'n postavili, ko ste jo prej slišali, alj

ste jo pisali pred glasnico alj za glasnico? Pred glasnico, zato moramo tudi tihnico 'm pred glasnico pisati, ko rečemo 'm - u. Le počakajte malo, bodem vam koj pokazal, kako se tihnica 'm piše. — Kako se to pravi, česar ne smemo v petkih jesti, je greh.

Oče. Tonček! si blizo vedel, saj pri nas doma si že večkrat slišal praviti?

Tonč. Sam jaz sem to vedel povedati; rekel sem: *meso* jo temu ime. Ja *meso* jesti v petkih je greh, *meso* je to; odkod pa dobimo *meso*? alj mi vč kdo povedati. No! dosti že veste. Ko rečem *meso*, spet dvakrat usta odprem *me - so*. Ko potegnem 'm - - - e, kaj slišite? Glasnico *e* in tihnico 'm zraven. — Neček! alj kej kruh rad ješ? Oh! kruh je dober! Alj pa veš, iz česa *ma-ma* kruh spečejo. Kruh spečejo *mama* iz moke. Prav! *moka* se temu reče, iz česar *mama* kruh spečejo. Hitro bote mi povedali, ko rečem 'm - - o, kaj slišite? Prav! glasnico *o* in zraven tihnico 'm. — Kdo pri vas kruh peče? dekla! pri vas *mama*. Ko rečem *ma-ma*, povejte kaj slišite? Glasnico *a* in tihnico 'm popred. — So povedali nam še več besed, da smo poiskali glasnico in tihnico 'm, včasi so tudi tihnico 'n vmes vteknili, da vidim, so djali, alj prav zapopadete. Povedali so nam: *me-ro*, *ma-ri-a*, *mu-ra*, *mo-ja*, *mi-za* itd. Tihnico 'm pisati, je prav lahko. Naredim, so rekli, narprej edno čerto, kakor je pri tihnici 'n prva čerta, lejte! *z*, tej čerti pritisnem tihnico 'n lejte takole: *m*, tako je tihnica *m* že gotova. Le jo tudi vi naredite! Pišite mi sedaj, kar bom prav počasno rekel: 'm-i, sedaj 'm-u, 'm-e, 'm-o, 'm-a. Poslušajte: 'n-i, 'n-a, 'n-u, 'mi, 'ma, 'ne, 'mu. Tako so nas g. učitel nekaj časa urili; potem so odšli in Keznarjev Boštej je nas celo uro prav dobro in vse križema to pisati vadil.

Oče. Vidim, da mora učitel posebno na to gledati, da počasno naprej stopa, da druge nove pismenke ne uči, preden učenci prejšnjih gladko izgovarjati in urno pisati ne znajo.

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

Ko sva se s očetom proti domu peljala, sem jim rekel: Ja resnično je to, g. katehet imajo prav, da živali imajo dušo, ker bi

nemogoče bilo, da bi to, kar te ptice znajo, bilo samo djanje slepega pogona.

Kat. To je prav, moj otrok, in jaz še to zraven pristavim, če ti učeni gospodje kaj takega vidijo, in še pri svojej stari misli ostanejo, potem naj bojo v drugih rečeh še tako učeni, pa kar to zadene, v tem so nepodučeni, so neumni.

Ali ni potreba, da stvari, ki jih je Bog s nami vred stvaril, postavim: rastline, kamne in posebno živali, ktere potrebujemo, zmeraj bolje poznavamo? Marskateri bi svojih živali tako nevsmiljeno ne mučil, ako bi jih bolj poznal; veliko je takih, kteri zraven tega, da so izobraženi in učeni, vunder živali mučijo. Kaj je to, konje preveč goniti, prepelice, lastovice itd. le za kratek čas strelati? Posebno pa to hudodelstvo vidimo pri kmetih in vozarjih, kteri svojo vprežno živino brez vsmilenja tepejo. — Nevsmileni ljudje! Za hvalo, da jim živina pomaga polje obdelovati, da jih preživi, jih obogati, jih razveseluje, jo nevsmileno mučijo! Serce mora nas boleti, če take hudobije dopernašati vidimo!

Da se bote pa te gerde reči varovali, hočem vas vsako nedelo in vsak praznik podučevati. Kader bom vam vse povedal, bom vse to spisal, in potem natisnuti dal, da bodo tudi drugi ljudje kaj od tega brali. Danas hočemo pregledati, kako *truplo da imajo živali*.

Mi bomo le *ptice in čvetero nogate živali* pregledovali in jih človeškemu trupu primerjali, zavoljo tega vidite tukaj na mizi mertvaško glavo človeka, čepino psa in krokarja, in tukaj rebrovske nekega drozga.

Koj od začetka že popred vam povem, *da je truplo ptic in drugih čvetero nogatih žival tako stvarjeno, kakor človeško*, samo ti razloček je, da imajo:

- a) deli živalnih trupel malo drugačo podobo, in da je
- b) človeško truplo bolj popolnoma, rahlejšje in umetnejše stvarjeno. Imenujemo ga zavoljo tega prvo stvar, umotvor in krono stvarjenja.

Le dobro poslušajte, kako truplo razdelujemo. Njegovi deli so:

1. glava,
2. trup, (čok, truplo),
3. udi (mišice in koža),
4. drob (želodec, serce in možgani).

1. Glava.

Glava je nar imenitniši del človeškega in živalnega trupla. Ona obstoji z čepinje, ktera je terda in prazna kost, v kateri so možgani, to je rumenkast bel mozeg. Možgani storijo, da žival občuti, pri človeku pa, da misli. — Kdor veliko misli, ga rada glava boli, in tisti nasproti, ktereга glava boli, ni na volji, veliko misliti ali prav za prav ni v stanu, veliko misliti. Na glavi so čutila: oči, všesa, nos, usta in možgani, kamor se stekajo vse žilice, in kjer rodi se vse, kar človek občuti in misli.

Človek, kakor tudi druge živali so na glavi nar rahlejšje; vse stvari na glavi nar prej in nar hitrej občutijo. Človeka na glavo udariti alj pa na glavo pasti, in tako možgane potresti, je sila nevarno in škodljivo; možgane pa oškodovati, napravi večkrat tudi naglo smert. Zavolj tega je ljubi Bog čepinjo tako terdno stvaril in v njej možgane zavaroval.

Komur se poljubi, naj pošlata leto mertvaško glavo. —

Sedaj bote sami lahko spoznali, kako gerdo in neumno tisti stariši ravnaajo, ki svoje otroke v svojej neumnej jezi po glavi bijejo! Ah, koliko otrok je že skoz to v veliko nesrečo prišlo! Koliko jih je nevsmiljena roka očeta ali matere oglušila! Ravno tako nevsmileno počnejo tudi tisti ljudje, ki svojo vprežno živino s koli po glavi pretepajo. Komu bi se živali ne smilile, če vidi, kako borne živalice na znanje dajajo, kako da jih močno boli, če vidi, kako žalostno da okolj sebe pogledujejo, in kdo bi ne spoznal nevarnosti, če vidi, kako se na vso moč branijo. Marskateri taki mučitelj je moral svojo hudobijo s tim plačati, da je ob življenje prišel. Zakaj tako grozovitno pretepanje stori, da tudi živali nevarno zbolijo, in po tem strašno razsajajo, se mečlejo, skakajo in bijejo.

Ali še nikolj niste vidili, kaj vol počne, če ga mesar s sekiro dobro ne zadene in hitro ne pobije?

Tonč. Ah, vse kosti mi spreleti, ko se tega spomnim, ko je lansko leto Balantovemu mesarju nek vol z mesnice všel. Dva mesarska hlapca je do mertvega prebodil, konjem našega soseda s rogi vamp pretergal in cel vos poderl! To je bila strašna zverina.

Kat. Pač ni mogel Balantov mesar takrat kaj zato, ker vsaki mesar koj na prvi mahlej ne more vselej dobro zadeti. Pa vender so taki gerduni, kateri imajo nar več veselja nad tim, če morejo živali mučiti, ali velikokrat tudi gorje jim!

Jaz bom vam povedal, kako so naš g. župan enkrat takega mučitelja nasolili.

Imenovani gosp. so neki dan se sprehajati šli proti nekemu hribu, čez katerega velika cesta pelje. Tukaj so zagledali velik, s kamni nabasan vos pred seboj. Bližej stopivši zagledajo, kako je vozač s obornjenim bičem konje po glavi in po kosteh nabijal. Vboge živali so se potile, herpale in tresle, da se Bogu vsmili; pa nevsmiljeni gerdun jih je le pretepal.

To viditi g. župana po pravici razjeza. Oni skočijo na vozača in ga s svojo paličico nekterebarti po herbtu primažejo. O joj, o joj! je vozač upil. Župan so ga vprašali: Ali te boli, ti malopriden gerdun? Ali meniš, da tvoji konji nič ne občutijo, če jih po glavi biješ? Le poglej, kako se vboge živali tresejo! In kakor se mi zdi, da jim malo jesti daš, in per vsem tem imaš tako težo na vozu! Gor v klanec konje tako spehuješ, kako bodo potlej nazdol mogli voz nazaj deržati? Ti neumen, neusmiljen človek! — Zakaj ne vzameš priprege, če toliko naložiš in v hrib pelješ? Kmet, kateri je še zmerej herbet zvijal, reče ponižno: ja priprega velja 40 kr. srebra, g. župan.

Župan. Pa sim sopet nekaj modrega slišal! neumnež! 40 kr. za priprego nočeš plačati; če boš pa konje s tako težo končal, ali še clo tako daleč vganjal in konje preveč napenjal, da bodo mertvi na tla padli, boš moral rad dvakrat 40 rajnišev dati, da si boš mogel za svoje težavno delo enega pripravnega konja kupiti. Ali ne moreš toliko pomisliti? Do te nikolj več ne vidim živino mučiti in terpinčiti! Poberi se!

(Dalje sledi.)

Slavčik.

Alj le za veselje moje
Slavčik svojo pesem poje,
Njega glasi mi žvergljajo,
Kadar zvezde blisketajo!

V hvali me domestovati,
Kje Bogú ne morem dati,
Obmolkní me spanje drágo,
Poje slavčik pesem blágo;

De bi tudi čas ponočni
Tebi, Bog vsigamogočni!
Za dobrotljive darila
Pesem hvale se glasila.

Emanuel Tomšič.

Neki kmet, kakor čarovnik (copernik) pred sodboj.

Plini(us) pripoveda, da je neki kmet, po imenu Furi(us) Kresin(us), zato za copernika bil razglašen, da je na svoji mali njivi več pridelal, kakor drugi na svojem velikem zemljišču. Kresin obrekovanja svojih sovražnikov nič ne porajta. Ravno to nje v njih krivem mnenju tako poterdi, da ne potihnejo, preden Kresin ni pred sodnijo poklican. On se odločeni dan pred sodnike postavi. S seboj prinese plug, brano, motiko, en par volov in svojo zdravo hčer. Sodnikom se to nekako smešno zdi. Ozna-nijo mu, da ni sem poklican, da bi se njegovo hišno orodje pre-gledovalo, temuč, da le hočejo preiskovati, alj je res copernik in da ga potem po pravici kaznijo. Kresin zdajusta odpre in začne govoriti: „Poštovani gospodje! To, kar tu vidite, in moje pridne roke, je vsa moja copernija.“ Modri sodniki, če ravno hajdje spoznajo, da se na tako vižo na maloj njivi da več pridelovati, kakor na velikoj, če se tista slabo ali celo nemarno obdeluje; po-verhu še pridnega Kresina lepo pohvalijo, in brez vse kazni spu-tijo. „Priden biti, prav živeti, —

Daje nam obogateti.“

A. Strajnsak.

Drobtinčice.

* *G. Podrekar* je v Celovec tiste lepe in res potrebne podobice v spomin na prvo sv. obhajilo poslal, ki smo jih unokrat omenili. Dobijo se pri *J. Leonu* prav za dober kup; priporočimo jih vsem gg. duhovnikom zlasti katehetom po Slovenskem. Ni dolgo, kar je bila tudi taka podobica „Zgodni Danici“ priložena in zraven oznanjeno, da se take podobice pri g. *Jož. Blazniku* v Ljubljani dobijo. Res so tudi te podobice nam močno dopadle in jezik slovenski je prav gladek in mičen. Le škoda da mora tisti, kdor tih poslednjih podobic imeti želi, alj v Ljubljano pisati in poštnino plačati alj pa sam čez Ljubelj romati. Kako dolgo pa še!

* Naš prečast. c. k. šolski svetovavec, g. *Š. Rudmaš*, so se te dni na pot podali, ljudske šole posebno po Nemškej strani na Koroškem pregledat. 2—3 mesca boje neki potovali. Sreča za vsako šolo, kamor ti gospod pridejo. —

Društvo sv. Mohora.

* Vsi gg. društveniki bojo prvo torbico društvenih knjig za leto 1853 v rokah imeli. Prizadeli smo se poskerbeti, da vsakdo dobi, kar mu gre. Če bi pa kdo vendar vsega ne bil dobil, kar mu sliši, prosimo nam to pismeno na znanje dati, bomo mu hitro doposlali, kar mu manjka. Mislimo tudi, da bojo gg. društveniki s obema knjigama zadovoljni. Letas imajo gg. društveniki pričakovati sledeče knjige: „Zgodovino sv. vere starega zakona“, „Stari Urban“ in „Il. del Goffinea.“

* Čast. g. Dr. Andr. Radlinsky, c. k. urednik deželnega zakonika v Budine (Ofen), je te dni poslal našemu društvu 3 knjige, ktere je ravno na svitlo dal. Hvala! Kaj več od tih knjig vprihodnič.

Dalje so pristopili p. n. gospodi: 802. Farna bukvarnica v št. Lorencu pri Temenici; 803. Perko Ant., vikar v Merniki; 804. Tonkli Jož., četertošolc v Gorici; 805. Frančiškanski samostan v Gorici; 806. Matek Juri, kapl. v Kranjskej gori; 807. Cetel Jan., učitel v Borovljah.

Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einäpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.